

Иван Вазов

Беседа над Княжево
(Злободневна шарка)

Това беше на 21 май – вечерта.

Въз прелестната смарагдова полянка, отсам разкошната елова княжевска гора, дружината ни – тя състоеше от две приятелски семейства – подир един скромен и приятен полски обяд въз тревата, продължаваше да се наслаждава от възхитителната гледка въз Княжево, въз Люлин, въз Софийско поле и полуveneца планини от север. Слънцето, на запад, закрито зад булото на леки, прозрачни облаци, цедеше меката си светлина през тях: прохладен ветрец люшкаташе нежно клоните на младите дъбчета и тъмните зад тях върхове на елите, над които стърчеше в светлопепелявия свод на небето част от Витоша с чуката Кекеш, сурово красива под тъмнозелената си майска премяна. Акациите из дъбовата млада горица ни пращаха талози от сладостната миризма на белите си цветове. И очите, и гърдите, и душите, упоени от чаровността и омаята на гледката, що господ туряше пред нас, изпитваха оня екстаз от чисто и светло блаженство, с който само майката природа дарява ония, които умеят да я обичат.

Истина, че по едно време двамата от дружината бяха заети от други важни неща: г. Х. беше се углъбил в страниците на един вестник, а младата госпожа Z. вареше кафе на машинка, водейки весела борба с духащия пламъчето ветрец. Тя всякак залягаше да препречи на лъха му, който затрудняваше по-бързото сваряване на ароматното питие, един истински разкош за нас на това място.

Отдолу, измежду старовековните почтени дъбове, се зададе монументалната фигура на г. З. Той идеше с широки бавни крачки насам. Неговото едро, месесто лице добряшки се усмихваше към нас.

Приятел на всинца ни, той биде поканен, когато приближи, да седне до нас и той драговошно ни стана другар. След първите здрависвания г. Х. пак се зачете във вестника. Но скоро той го остави с едно бързо движение на досада.

– Четохте ли? – каза той.

– Какво има там? – попита доктор М., като се мъчеше да седне по турски въз килимчето.

Вместо отговор Х. взе пак вестника и зачете с глас изпълнен от трепета на негодуванието, едно антрефиле. В него се разказваше как на 18 някои си студенти-социалисти, на връщане през нощта от едно пируване, завенчало празнуването им годишнината на Ботевата смърт, откачвали от къщата българските трицветни знамена, тъпкали ги и ги безчестили по най-неприличен начин, а после, минавайки край паметника на Царя Освободителя, спрели се пред него, за да почетат с няколко

ругателства бронзовата конна статуя, стърчаща в звездното небе, неподвижна и безучастна към тая богохулна гавра на младите човечеи.

Негодуванието стана общо и се изрази с гневно възклицание.

– А вестникът какво казва от себе си? – попита спокойно г. З.

– Нищо не прибавя.

– Не смее – забележи г. З. – У нас никой вестник не смее да осъди тия работи, защото редакторите се боят да не бъдат причислени към реакционерите.

Завърза се разговор за причините на това течение в средата на нашата учаща се интелигенция.

Г. З. си допи кафето и каза:

– Не е ни една от тия причини; главната причина е руският печат, отрицателната руска литература. За да не обичаме България, отечеството си, ние сме се научили от руската интелигенция. Ние подражаваме слепешки русите.

Това немотивирано твърдение повдигна силни възражения. Такова гибелно въздействие на руската литература! Как е възможно?

Г. З. поглади широкото си лице, поусмихна се с поглед съсредоточен, вдълбочен в нещо, което сякаш беше много далеко оттука, па подзе тихо:

– По-лани бях в Ница. В гостилницата, дето бях, столувах се с една малка компания чужденци, между които и двама руси и една рускиня, млада жена, от Москва. Тогава траеше Руско-японската война още, Портартурската обсада траеше. Веднаж, като се завърших за обяд из главната улица „Avenue de la gare“ и минувах край редакцията на вестник „La Petit Niçois“, съгледах голямо стечение от народ, който с любопитство четеше окачените от редакцията телеграми с големи букви в салона на редакцията. Погледнах и аз на тия грамадни телеграми и останах попарен: там се явяваше, че генерал Щосел предал Порт Артур на Ноги. Поразен от това известие, завърнах се в гостилницата смазан от някаква тежест, като че носех сто кила камъни на гърба си. В трапезарията заварих и русите. Лицата им бяха ясни, даже радостни; от това заключих, че не знаят още скръбната за всяко руско и славянско сърце новина. Побързах да им я обадя, за да споделя с някого горестта си, та да ми олекне.

За мое голямо учудване, те ми казаха, че знаят вече това. А бяха весели!

Като видяха недоумението ми, те прибавиха: „И много добре. Това е приятно съобщение.“

– Как? – извиках аз.

– Вие се удивлявате, че се радваме за тая катастрофа? Да, тая катастрофа подготвя другите катастрофи за руската войска, които ще унизят и омаломощят днешната Русия.

– Но вие говорите не като руси, а като неприятели на Русия!

– Да, ние сме неприятели на Русия, на днешната Русия, ние не обичаме Русия, господине! Днешната Русия – това е тираническият режим, който от дълги векове тегне въз руския народ. Днешната Русия, официалната Русия е враг на истинска Русия, на руския народ. Всичко, каквото съдействува за разклащането на днешната Русия, всичко, каквото подравя основите ѝ, което я приближава до пропастта ѝ, подготвя, улеснява тържеството на новата. Онова, от което ние, интелигенцията, се боехме в тая война, беше да не би да излезе победоносна за нас. Тя би заякчила още за дълги години абсолютизма и гнета на монархията, като би я окръжила с ореола на славата и могъществото. Но руският бог бди над руския народ, та се случва противното.

Другият млад русин, като да подчертае думите на сънародника си, подзе:

– Вие, българите, мъчно можете да ни разумеете. Вие имате едно свободно отечество, вие се чувствувате синове на това отечество и го обичате. Обичате го, както френецът обича Франция, немецът – Германия, англичанинът – Англия. Нашето отечество е мащеха за нас, то ни гони, затваря ни в тъмници, праща ни в Сибир, оставя нашата младост и нашите сили и най-благородните пориви на сърцето ни да вехнат и гаснат; то не ни дава въздух. За интелигенцията няма място в Русия, затова нейният срам е наш триумф. Нашето руско сърце се облива с кръв от мисълта, че в проклетите манджурски полета гинат стотици хиляди наши невинни братя. Но ако за възтържествуването на нашите идеали за свобода, правда и светлина са нужни те и още по-големи жертви – нека се дадат. От съкрушението ни на бойните полета може да загине деспотизмът, но истинска Русия ще възкръсне... Да, вие сте щастлив народ и ако и ние обладавахме половината от онова, което вие имате днес, и ние бихме имали едно отечество и бихме го обичали. Но ние, господине, нямаме отечество!...

Тоя разговор ми дойде сега на ум – продължаваше г. З. – Това, което ми говореха тъй свободно тия млади, образовани руси, проглежда, прокарва се доста прозрачно от няколко десетки години в цялата напредничава руска литература... Каква беше тя? Изобличение, протест, стигматизация на режима на царизма и на тежките условия на живота, създадени от деспотизма. Нашите младежи гълтат тая литература и се

напоаяват с духа ѝ. Гълтат безразборно и без критика. Те забравят, че тя е писана за Русия, а не за България, не се замислюват върху огромната разлика на политическия и обществения живот на двете страни, не виждат онова, което ние имаме и което русите нямат. Понеже за руската интелигенция всичките фактори и емблеми, които изразяват официална Русия, тоест режима на потисничеството: църква, корона, знаме, отечество, власт, закон, са противни, то, по подражание, казаните младежи мразят тия неща и у нас. Да стъпчеш народното знаме, за тях значи да бъдеш прогресивен, модерен човек; да плюеш на България, то значи да бъдеш истински човек, българин на бъдещето. Уродливо маймунство на ума, идиотски тесен мироглед, престъпно сгазване най-светите чувства на човека... Добре, русите викат против царизма, и нашите викат против него пред статуята на Царя Освободителя. А какво ни чини нам руският царизъм и защо това негодувание против него? Защо тия сълзи въз чужд гроб. Защо тия ругателства въз свещения образ, изправен срещу Народното събрание? Ние, българите, знаем само едно: руският цар Александър II, който ни освободи. Ако в нещо е повлиял руският царизъм върх нашата съдба, то е било само в това благодетелно дело: нему, изключително нему дължим освобождението си от петвековно робство. При една конституционна Русия ние едвам ли в подир сто години би дочакали такъв подвиг, нечут в историята. Не нарекоха ли най-авторитетните руски писатели, даже славянофили като Ламански и философи като графа Толстоя, тая освободителна война „величайша глупост на Русия“? Въобразявам си при една конституционна Русия, занята всецяло с лекуване своите безчислени вътрешни недъзи, при отсъствието на един Александър II, който да извърши тая монархическа „глупост“, каква би била днес България и де и какви щяха да бъдат тия младежи, които днес свободно плюят въз паметника из Царя Освободителя! Питам се още дали у други народ по лицето на земята би се вършили подобни кошунства? Кое е това отечество, което презират? Кое е това знаме, което ругаят? – Видимите, конкретните образи на нашите постигнати национални идеали. Ония руси в Ница въздишаха за тия неща, ние ги псуваме. Това е идиотство.

Лично за тия млади хора, които аз не познавам, аз предполагам, че са честни натура, че са идеалисти, жадни за борба против гнета въз човека, но те са само увлечени, заблудени, защото са неспособни още за самостоятелно размишление, не схващат разликата между книгата, която въздушевява наивните им души, и живота, в който се движат, без да го съзират. Периодът на отрезвлението обаче ще настане и те ще

прогледат. Те ще станат такива добри работници въз полето на обществения напредък, каквото мнозина други от тях, минали вече тая духовна криза и умопомрачение на ентузиастичности, почтени наистина, но слепи. Това е преходна болест. Същите тия момчета в известно бъдеще могат да бъдат повикани да водят съдбините на страната, могат да станат и министри, и попитайте ги тогава, когато затежи на тях отговорността, мислят ли, както мислят днес. Не, те ще се червят просто, защото те ще са поумнели. Аз казах министри; ето каква е тази мразена България: дава простор на всичките дарби и усилия, последното селско цървуланче има право да мечтае за министерски пост и да го достигне. Такава е тая лоша България. Такова положение съществуваше ли в Русия допреди няколко месеца? Ето защо аз гледам доста оптимистически на тия уродливи явления у нас. Те са подражателни явления, детинщини на закипели, неуравновесени мозъци. Времето и животът ще ги вразуми; те ще видят правия път и ще разберат, че не са нито интернационалисти, нито свръхчовеци, нито същества от някоя друга планета, а синове на България, която с майчинска нежност ги е родила, отхранила и просветила, за да й служат, да й се отплащат, а ако потрябва, да си жертвуват и живота под знамето, както го жертвува Ботев.

Слънцето светеше през това време на една рътлина на полите на Люлин през едно прозорче, що мигновено му оставиха сребропепелявите облаци. Картината изведнаж сдоби ново очарование под тая приветна целувка. Из въздуха плуваха нови лъхове от миризма на акациите. Линиите на планините нежно и вълшебно бягаха в дълбочините на хоризонта. Един тъмен усамотен облак, висящ над София, спущаше над нея тъмни снопове – знак, че я оросява с тих дъждец.

Долу, в Княжево, между зелените шатри на вековните дъбове се виждаше градина пъстра от разноцветни облекла на гостите си; стрелне се трамваят, натъпкан с други такива, и изчезне. По поляната се показваха дружини, излезли из еловата гора, отивайки в селото.

Ние обаче не мислехме още да последваме примера им. Княжевският гуслар бе седнал недалече от нас и бе подхванал някаква монотонна песен, пригласана от плаещите тонове на инструмента му. Ние схващаме в неясното му пеене думите: „църна арапина“, „китени невести“, „гиздави моми“, „три хиляди сватове“ и тъжната мелодия се разнасяше меланхолна и нескончаема из въздуха, напоен с майските дъхове и трепети на пролетта.

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Мартин Митов

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/5033>]